

Na úvod ke čtvrtému svazku ediční řady Nobilitas in historia moderna

Problematice erbovních listin se čeští historikové věnují intenzivně již po několik desetiletí. Od 70./80. let minulého století bylo publikováno velké množství větších či menších studií, v nichž jejich autoři zveřejňovali tento specifický druh historického pramene a snažili se čtenáře upozornit jak na jeho vnitřní výpovědní hodnotu, tak na úroveň výtvarného ztvárnění. Jejich cílem bylo rovněž uvést vznik a charakter listiny do historických souvislostí, diplomaticky jej zhodnotit a představit osobu jejího vydavatele i příjemce. V 90. letech minulého století se k výzkumu listin přidalo také bádání nad problematikou udělování šlechtických titulů a z ní vyplývající otázky vzniku specifické společenské vrstvy, tzv. nové šlechty.¹ Mezi tyto studie se již od počátku začaly řadit soupisy erbovních listin, systematicky sledující zastoupení tohoto archivního pramene ve fondech či sbírkách českých státních archivů popř. jiných institucí.² Výpravný charakter získaly především dvě edice erbovních listin z fondů pražských archivů – Archivu hlavního města Prahy a Archivu Národního muzea, jejichž editory byli Michal Fiala, Jakub Hrdlička a Jan Županič.³ Tyto edice obsahují listiny vyhotovené pro fyzické i právnické osoby – neomezily se tudíž jen na osobní privilegia, ale rovněž na diplomy vydané pro města, cechy či církevní instituce. Závěrečná část první

¹ Souhrnně viz BRŇOVJÁK, Jiří – KREJČÍK, Tomáš: *Ke studiu nové šlechty v českých zemích v 18.–19. století*. GHM 17, 2007, č. 2, s. 39–46; BRŇOVJÁK, Jiří – KREJČÍK, Tomáš: *Nobilitační listiny a nobilitační spisy*. In: Myška, Milan – Zářícký, Aleš a kol.: *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku I*. Ostrava 2008, s. 64–89; KREJČÍK, Tomáš: *Z dějin českých genealogických a heraldických zájmů do poloviny 19. století*. SAP 32, 1982, s. 480–505; MÜLLER, Karel: *Heraldické edice v posledních deseti letech*. SAP 50, 2000, č. 2, s. 508–514.

² Z prvních soupisů českých i slovenských badatelů zejm. FAUST, Ovidius: *Archív mesta Bratislavy 1. Súpis erbových listín zemianských*. Bratislava, s. d. [1937]; JANKOVIČ, Lubomír: *Umelecko-historický rozbor armálesov 15.–19. storočia. Typológia a analýza armálesov bratislavskej zbierky*. Slovenská archivistika 22, 1987, s. 114–129; ŠEDLÁK, Vladimír Jan: *Soupis nobilitačních diplomů v okresním muzeu v Litomyšli*. LGHS 12, 1971, s. 16–19. Systematicky začal studované erbovní listiny publikovat pomocí soupisů s kvalitními reprodukcemi dochovaných erbovních miniatur MÜLLER, Karel: *Erbovní listiny bohemikálního charakteru ve Státním archivu ve Vratislavi*. Zpravodaj KGHO 30–31, 1988, s. 10–12; TÝŽ: *Erbovní listiny v muzeích a knihovnách Severomoravského kraje*. Ostrava 1992; TÝŽ: *Erbovní listiny v archivech Slezska a severní Moravy*. Opava 2001 + dodatky č. 1–4 (Opava 2002–2009). Z dalších významných soupisů také MÜLLER, Karel – SPÁČIL, Vladimír – JAVORÁ, Aleš: *Odměna za věrnost a statečnost*. S. I. 1998 nebo HANÁČEK, Jiří: *Erbovní listiny v Archivu města Brna*. Brno 2005.

³ FIALA, Michal – HRDLIČKA, Jakub – ŽUPANIČ, Jan: *Erbovní listiny Archivu hlavního města Prahy a nobilitační privilegia studentské legie roku 1648* (= Documenta pragensia. Monographia 4). Praha 1997; FIALA, Michal – KREJČÍK, Tomáš: *Erbovní listiny Archivu Národního muzea* (= Documenta Pragensia. Monographia 13). Praha 2001.

edice – tj. velmi cenný soubor erbovních privilegií, jimiž byli odměněni někteří z obránců pražských měst při jejich obléhání švédskými vojsky roku 1648 či jejich potomci – byla posléze vydána ještě samostatně v doplněné a přepracované verzi.⁴ V současné době stále ještě probíhá velká soupisová akce (iniciována a řízená K. Müllerem), jejímž výsledkem by měl být soupis originálů erbovních listin pro fyzické příjemce ve všech státních archivech České republiky.⁵ Na tomto místě je jistě vhodné poznamenat, že erbovním listinám a jejich soupisům je již delší dobu věnována rovněž pozornost v okolních státech: Slovensku, Polsku a Rakousku, čímž je značně rozšiřován prostor pro vzájemnou komparaci a možnost zasazení zkoumaných exemplářů do středoevropských souvislostí.⁶

Rovněž ediční řada *Nobilitas in historia moderna*, která se zaměřuje na publikování výsledků bádání nad novověkou šlechtou (především v prostoru bývalé habsburské monarchie) a která erbovním privilegiím již věnovala značný prostor,⁷ se rozhodla zapojit do současného úsilí zmapovat a představit bohatství erbovních listin v českých státních archivech. Za hlavní inspiraci jí posloužily již výše zmíněné výpravné edice erbovních listin pražských archivů, na které chce organicky navázat edicí dosud souhrnně nepublikovaných erbovních listin ve fondech a sbírkách Národního archivu v Praze. Na předchozí ediční počiny tento svazek NHM navazuje rovněž osobami editorů – M. Fialy a J. Hrdličky a vstupní studií T. Krejčíka, shrnující nové poznatky o vývoji erbovních a nobilitačních listin, forem ztvárnění erbovních miniatur a s nimi spojenou typologii.⁸ Do edice byly

⁴ FIALA, Michal – ŽUPANIČ, Jan: *Praha 1648. Nobilitační listiny pro obránce pražských měst roku 1648*. Praha 2001.

⁵ MÜLLER, Karel: *Soupis erbovních listin pro fyzické osoby ve státních archivech České republiky. Předběžná statistická zpráva*. In: Brňovják, Jiří a kol.: *Nobilitace ve světle písemných pramenů* (= NHM 2). Ostrava 2009, s. 36–41. Mezi již publikované výsledky soupisové akce patří MÍRKA, Jakub: *Soupis erbovních listin SOA v Plzni*. Ročenka Státního oblastního archivu v Plzni 2007, s. 81–85; PAUKRT, Martin: *Erbovní listiny ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a okresních archivech Královéhradeckého a Pardubického kraje*. Sborník prací východočeských archivů 11, 2007, s. 123–148, *Dodatky*. Tamtéž 12, 2008, s. 81–87.

⁶ Obdobná soupisová akce jako v České republice probíhá rovněž na Slovensku, srov. ŠÍŠMIŠ, Milan: *Súpis erbových listín na Slovensku. Priebeh a predbežné výsledky*. In: Brňovják, Jiří a kol.: *Nobilitace*, s. 42–45. Z produkce polských kolegů: GOJNICZEK, Waclaw – MAKOWSKI, Mariusz: *Dokumenty herbowe dla szlachty w zbiorach cieszyńskich*. Cieszyńskie studia muzealne – Těšínský muzejní sborník 3. Cieszyn – Český Těšín 2007, s. 166–175; MICHTA, Jerzy: *Nobilitacje i indygenaty w Reczpospolitej 1434–1794. Seš. 1–28*. Kielce 1991–1997; TRELIŇSKA, Barbara: *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec. Herby nobilitacji i indigenatów XV–XVIII w*. Lublin 2001; CHMIELEWSKA, Mieczysława: *Znaczenie, treści i symbolika przywilejów herbowych w świetle dokumentów z Archiwum Państwowego we Wrocławiu*. Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego 6, 2003, s. 41–62. Z rakouského prostředí zejm. MARIAN, Günther: *Katalog der im NÖ Landesarchiv aufbewahrten Wappen- und Adelsbriefe*. NÖLA. Mitteilungen aus dem Niederösterreichischen Landesarchiv 11, 2001, s. 77–130 a PFEIFER, Gustav: *Wappen und Kleinod. Wappenbriefe in öffentlichen Archiven Südtirols*. Veröffentlichungen des Südtiroler Landesarchivs. Pubblicazioni dell'archivio provinciale di Bolzano. Band/Vollume II. Bozen 2001.

⁷ Jde zejména o druhý svazek s názvem *Nobilitace ve světle písemných pramenů* (Jiří Brňovják a kol., Ostrava 2009).

⁸ Studie obsahově plynule navazuje na předchozí pojednání téhož autora – KREJČÍK, Tomáš: *Erbovní listiny*, s. 7–38.

zařazeny všechny listiny, pokud obsahují popis udělovaného, potvrzovaného či polepšeného znaku a jeho erbovní miniaturu, nebo alespoň jednu z těchto dvou součástí erbovních privilegií. Proto byly pominuty některé konfirmace, jež toto základní kritérium nespĺňují, tj. obecně potvrzují znak, který ovšem není v listině ani popsán, ani vyobrazen. Takto vymezený soubor pak tvoří celkem 199 erbovních listin, vydaných jak pro fyzické osoby (erbovní měšťané, nobilitovaní, šlechta), tak i právnické subjekty (města, cechy, církevní instituce). Jde tedy o nejobsáhlejší soubor svého druhu v celé České republice.⁹ Editované listiny představují větší standardně vydávaná slavnostní panovnická privilegia (majestáty), plně podléhající dobové kancelářské praxi a převažujícímu výtvarnému trendu ve výzdobě textu a ztvárnění erbovních miniatur. Mezi nimi čtenář ale také nalezne několik exemplářů, které lze označit jako výjimečné, a to především z hlediska vydavatele (např. Matyáš II. jako uherský král, vogtlandská šlechta, císař František Štěpán Lotrinský, francouzský císař Napoleon I. či soubor 15 palatinátních listin).¹⁰

Vzhledem k náročnosti, technické a zejména finanční, se vedení ediční řady NHM spolu s editory tohoto svazku rozhodlo publikovat edici zvoleného souboru erbovních privilegií na elektronickém médiu (CD-ROM). Tato forma, vyzkoušená již v souborném digitálním vydání erbovních listin Archivu hlavního města Prahy a Archivu Národního muzea,¹¹ umožňuje čtenáři snadné a rychlé prohlížení editovaných listin a kvalitních barevných reprodukcí erbovních miniatur a současně také vyhledávání v připojených rejstřících, které lze různě kombinovat. Editoři se v podstatě přidrželi úzu užitého v obou výše zmiňovaných publikacích (viz poznámka M. Fialy o edičním zpracování na přiloženém CD-ROMu). Aby byl zachován tradiční design ediční řady NHM, byla knižní formou zpracována vstupní studie Tomáše Krejčíka. Tuto studii s barevnou obrazovou přílohou, výběrovým rejstříkem a seznamem použité literatury čtenář nalezne rovněž na přiloženém CD-ROMu. Multimediální ráz publikaci dodávají také úryvky z historických heraldických pojednání (Tractatus de insignii et armis Bartola de Saxoferrato) či rukopisů obsahujících heraldickou tematiku (pasáže o heraldických barvách ze Staročeského skládání a o turnajích z Nové rady zvířat Smila Flašky z Pardubic a Rychemburka) v interpretaci Alfréda Strejčka.

Na tomto místě ještě připojujeme poznámku k přepisu jmen (křestních, příjmení i přídomků) příjemců erbovních listin a některých vydavatelů (palatinů): v textu vstupní studie T. Krejčíka byly v německé formě ponechány pouze jména těch osob, u nichž v tradiční české heraldické a genealogické literatuře nedisponujeme

⁹ Srov. MÜLLER, Karel: *Soupis*, passim; FIALA, Michal – HRDLIČKA, Jakub – ŽUPANIČ, Jan: *Erbovní listiny* (celkem 149 kusů nepočítaje v to uměle vytvořený soubor 51 listin pro nobilitované obránce pražských měst z roku 1648); FIALA, Michal – KREJČÍK, Tomáš: *Erbovní listiny* (144 listin).

¹⁰ Detailnější zhodnocení a přehled editovaných listin viz s. 73–75 v této publikaci.

¹¹ FIALA, Michal – HRDLIČKA, Jakub – KREJČÍK, Tomáš – ŽUPANIČ, Jan: *Erbovní listiny Archivu hl. m. Prahy a Archivu Národního muzea*. Praha 2001 (CD-ROM).

českým ekvivalentem. V přehledu editovaných listin i samotné edici na příloženém CD-ROMu uvádíme jména vydavatelů i příjemců v transliterované podobě.

Na závěr tohoto krátkého editoriale by tvůrci čtvrtého svazku ediční řady NHM rádi poděkovali všem institucím a jmenovitě některým jejich zástupcům, bez jejichž přispění by nemohl v předkládané podobě vzniknout. Jsou to zvláště Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě a v jejím rámci konkrétně Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a katedra historie (prof. PhDr. Aleš Zářický, Ph.D.), Archiv hlavního města Prahy (doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc.), Národní archiv v Praze (PhDr. Eva Drašarová, CSc. a především kolegyně z badatelný 1. oddělení PhDr. Helena Klímová, její vedoucí, Petra Křečková a Gabriela Povějšilová, dále pak Mgr. Jitka Křečková, PhDr. Pavel Sedláček, PhDr. Ing. Milan Vojáček, PhD., Mgr. Jan Kahuda a PhDr. Emilie Benešová), Radovan Šteiner, emeritní radní hl. m. Prahy, Inženýring dopravních staveb a. s. (Ing. Oldřich Hozák), Heraldická společnost v Praze (Ing. Jan Loch) a RDM tech s. r. o. (Ing. Radek Kubičik). Editoři by dále rádi vyjádřili svou vděčnost oběma odborným recenzentům PhDr. Karlu Müllerovi a PhDr. Ivanu Štarhovi.

Editoři doufají, že se čtenářům – odborným i laickým zájemcům o problematiku erbovních listin – dostává do rukou nejen důležitá pomůcka pro jejich studium, ale rovněž také atraktivním způsobem zpracovaná multimediální publikace.

Jiří Brňovják a Jakub Hrdlička

